

Konkurences padome

KONKURENCE TUVPLĀNĀ

Konkurences padomes apkārtraksts

Nr. 02/ 2017 (011)

ISSN 2500-9796

Aprit 25 gadi konkurences uzraudzībai Latvijā

Šogad aprit 25 gadi, kopš Latvijā tiek piemērotas konkurences tiesības. Lai atskatītos uz līdz šim mēroto godīgas konkurences ceļu, izvērtētu konkurences nozīmi sabiedrībai būtiskākajās nozarēs, kā arī vērtētu iespējamās uzņēmējdarbības attīstības iespējas un šķēršļus nākotnē, Konkurences padome organizē jubilejas konferenci "Godīgas konkurences ceļš: vakar, šodien, rīt".

Konferences mērķis ir radīt diskusiju platformu uzņēmējiem, ekspertiem, akadēmiķiem un valsts institūciju pārstāvjiem par Latvijas tautsaimniecības perspektīvām caur godīgas konkurences tiesību, normatīvā regulējuma un jauno biznesa modeļu prizmu gan īstermiņā, gan prognozējot notikumus nākotnē.

Konference ir sadalīta trīs paneļdiskusijās, kuras vadīs: ekonomikas zinātnieks akadēmiķe dr. econ. Raita Karnīte, Eiropas Parlamenta deputāts dr. oec. Roberts Zīle un SSE Rīga asociētais profesors dr. Arnis Sauka.

Tāpat konferencē savu dalību ir apstiprinājis Ministru prezidents Māris Kučinskis, Ministru prezidenta biedrs, ekonomikas ministrs Arvils Ašeradens, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas priekšsēdētājs Rolands Irklis, Saeimas deputāts Edvards Smiltēns, AS "MADARA COSMETICS" dibinātāja Lotte Tisenkopfa-Iltne, SIA "Mobilly" īpašnieks Normunds Bergs, Autolevi.lv tirgus vadītājs Kaspars Salenieks, kā arī līdzšinējie konkurenci uzraugošās iestādes vadītāji.

Konferenci ar ievadrunu pagodinās viena no pasaulē atzītākajām konkurences tiesību un ekonomikas ekspertēm profesore Mišela Gāla (*Michal S. Gal*), kas savu zinātnisko izpēti galvenokārt veltījusi tematiem par konkurences attīstību tieši mazajās ekonomikās.

Skaidrīti Ābramu atkārtoti apstiprina Konkurences padomes priekšsēdētājas amatā

Š.g. 20. jūnijā Ministru kabinets uz otro termiņu amatā apstiprināja Konkurences padomes priekšsēdētāju Skaidrīti Ābramu.

Kā savas galvenās prioritātes nākamajā pilnvaru termiņā S. Ābrama min iestādes kapacitātes stiprināšanu, smagāko konkurences pārkāpumu atklāšanu, uzņēmēju un publisko personu izpratnes veicināšanu par konkurences kultūru, kā arī iestādes starptautiskās atpazīstamības stiprināšanu.

Konkurences padome

25

Konkurences
uzraudzībai Latvijā

GODĪGAS KONKURENCES CEĻŠ: VAKAR, ŠODIEN, RĪT

Konference veltīta konkurences uzraudzības Latvijā
25 gadu jubilejai

2017. gada 16. novembrī | 10:00 - 18:00
Bibliotēka No 1, Tērbatas iela 2, Rīga

Lūdzu, RSVP, rakstot uz konkurencei25@kp.gov.lv līdz 2017. gada 10. novembrim

Numura tēmas

- Publisko personu izraisīti konkurences kropļojumi
- Rīgas dome cenšas legalizēt SIA „Rīgas satiksme” un PS “Rīgas mikroautobusu satiksme” aizliegtu vienošanos
- Rimi un Maxima nomas tiesību piešķiršanas ekonomiskais vērtējums
- NMPAL darbības izvērtējums pēc pirmā piemērošanas gada

Valsts pārvaldes iekārtas likuma 88. pants. Publiskas personas līdzdalība kapitālsabiedrībā

Atzinums par publiskas personas līdzdalību kapitālsabiedrībā

Publiskai personai, darbojoties jomā, kurā preces un pakalpojumus tirgus dalībnieki spēj piedāvāt brīvas konkurences apstākļos, pastāv augsts risks deformēt konkurenci un ilgtermiņā ne tikai negatīvi ietekmēt komercdarbības vidi, bet arī patērētāju intereses.

Lai mazinātu šādus riskus, pirms jauna biznesa uzsākšanas vai esošā paplašināšanas publiskai personai jāveic paredzētās rīcības ekonomiskais izvērtējums. Jānorāda, ka publiskajai personai ir arī pienākums ne retāk kā reizi piecos gados pārvērtēt katru tās tiešo līdzdalību kapitālsabiedrībā.

Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteikts, ka publiska persona savu funkciju efektīvai izpildei var dibināt kapitālsabiedrību vai iegūt līdzdalību esošā kapitālsabiedrībā, ja īstenojas viens no šādiem nosacījumiem:

- Tiek novērsta tirgus nepilnība;
- Tiek radītas preces vai pakalpojumi, kas ir stratēģiski svarīgi valsts vai pašvaldības attīstībai vai valsts drošībai;
- Tiek pārvaldīti īpašumi, kas ir stratēģiski svarīgi valsts vai pašvaldības attīstībai vai valsts drošībai.

Iepriekšminētie ierobežojumi publiskajām personām noteikti, lai nodrošinātu pamatota mērķa sasniegšanu, lai valsts un pašvaldības nekropļotu konkurenci tirgū, un savu darbību kā privātā sektora konkurents izvērstu tikai tajos gadījumos, kad tas ir pamatoti un nepieciešami.

Konsultējies ar Konkurences padomi iespējams gan mutiski, gan rakstiski sagatavojot iesniegumu, norādot visus būtiskos apstākļus, tajā skaitā informāciju par tirgu, iespējamajiem konkurentiem, komersantu viedokli, kā arī pamatojumu komercdarbības veikšanai. Konkurences padome, ja ir pieejama visa izvērtēšanai nepieciešamā informācija, mēneša laikā izvērtē publiskās personas iesniegumu un sagatavo atzinumu par plānotās darbības ietekmi uz konkurenci.

Konkurences neitralitātes principa ignorēšana ir drauds uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā

Konkurences padome atkārtoti uzvērusi, ka valsts un pašvaldību radītie konkurences kropļojumi ilgtermiņā var radīt būtiskus draudus uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā.

//

KP priekšsēdētāja S. Ābrama:
"Valstij un pašvaldībām, kas pieņem iedzīvotājiem nozīmīgus lēmumus un rīkojas ar publiskiem līdzekļiem, vairāk nekā jebkurām citām sabiedrības grupām jāievēro konkurences neitralitātes princips. Nepamatoti iesaistoties komercdarbībā, radot diskriminējošus apstākļus privātajam sektoram un šādi sagraujot ekonomikas dzinēj spēku - godīgu konkurenci-, tiek bremzēta valsts ekonomikas attīstība ilgtermiņā."

//

Š.g. 9. maijā ziņots, ka Ministru kabinets atlika Konkurences likuma grozījumu skatīšanu. Grozījumi Konkurences padomei nodrošinātu efektīvākas pilnvaras vērsties pret valsts un pašvaldību jeb publisku personu īstenotiem konkurences kropļojumiem.

Jānorāda, ka likumprojekts jau kopš pērnā gada maija saskaņošanas gaitā piedzīvoja būtiskas korekcijas, svītrojot pilnvaru apjomu attiecībā pret pašām publiskām personām, kas neievēro konkurences neitralitātes principu, un atstājot reālu iespēju ietekmēt tikai publisku personu kapitālsabiedrības.

Likumprojekta "kompromisa" variants paredz, ka Konkurences padome var uzlikt tiesisko pienākumu, lai novērstu konkurences deformāciju, tikai valstij un pašvaldībām piederošajām kapitālsabiedrībām.

Sabiedriskās domas pētījums: viena no aktuālākajām konkurences problēmām ir publisku personu iesaistišanās komercdarbībā

Konkurences padomes 2016. gadā veiktās sabiedriskās domas pētījumā vairums uzrunāto uzņēmēju, asociāciju un pašvaldību norādījuši uz iepriekš minēto problēmu aktualitāti Latvijas ekonomikā.

Ja ar publisku personu labvēlību to kapitālsabiedrībām vai citiem "izredzētajiem" tiek nodrošinātas īpašas konkurences priekšrocības, tad var uzskatīt, ka tirgus konkurences attīstībai ir ierobežots vai pat slēgts.

Ilgtermiņā cieš klienti un patērētāji, jo tiek samazināta preču un pakalpojumu izvēle, un rezultātā nedz parādās investīcijas, nedz attīstās ekonomika kopumā.

Svarīgākais jautājums, kas Konkurences padomei būtu jārisina, ir vērsšanās pret publisku personu konkurences kropļošanu. Tā uzskata:

68 % uzņēmēju

80 % asociāciju

57 % pašvaldību

Antis Apsītis, Juridiskā departamenta direktors/Izpildinstitūcijas vadītāja vietnieks

Pērn tika pieņemti grozījumi Konkurences likumā. Tajā pašā laikā tiek rosināts pieņemt jaunus grozījumus. Kāpēc?

Pēdējos grozījumus Konkurences likumā pieņēma pagājušā gada 12. maijā pēc četrus gadus ilgām debatēm. Četri gadi ir pietiekami ilgs laiks, lai skaidri iezīmētos aktuālākās konkurences vides problemātikas, kas pašlaik ir valsts un pašvaldību radītie konkurences kropļojumi.

Konkurences padomei ir pietiekami plašas pilnvaras, lai tā varētu novērst privātā sektora radītos konkurences ierobežojumus, tajā pašā laikā – trūkst

pilnvaru disciplinēt publisko sektoru.

Ko paredzētu jaunie grozījumi Konkurences likumā?

Vairāk nekā gadu esam aktīvā diskusiju procesā ar valdību un pašvaldībām par to, kādas pilnvaras varētu piešķirt Konkurences padomei. Jāatzīst, ka pretestība ir ārkārtīgi liela un pašreizējā grozījumu redakcija jau ir ļoti attāla no sākotnējās. Gribētos pat teikt, ka likums šādā grozījumu redakcijā būtu faktiski bezzobains – lai novērstu konkurences deformāciju, iestāde varētu uzlikt tiesisko pienākumu tikai valstij un pašvaldībām piederošajām kapitālsabiedrībām. Pārējos gadījumos Konkurences padome varētu rīkoties tāpat kā līdz šim, proti, izsakot rekomendējošus, bet ne saistošus atzinumus.

Kā grozījumu pieņemšanas process šobrīd virzās?

Jau vairākkārt grozījumi ir tikuši skatīti ar pašvaldību organizācijām, tomēr katrs būtiskais grozījumu virzības posms ir ārkārtēji smagnējs un nebūt ne orientēts uz ātru rīcību. Pašlaik Ekonomikas ministrijai, kas ir likuma grozījumu virzītāja, atkal ir uzdots noorganizēt sarunas ar uzņēmēju un pašvaldību asociācijām un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju, lai vienotos par atsevišķiem punktiem. Diemžēl pašvaldību lobijs un pretestība šiem grozījumiem ir ļoti spēcīga, tomēr paužu cerību, ka likumdevēji apzināsies nepieciešamību pēc vienlīdzīga Konkurences likuma un godīgas konkurences vides ieguvumiem.

Kādu kaitējumu nodara valsts un pašvaldību konkurences kropļošana?

- Privātajam un publiskajam sektoram netiek nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas piedalīties konkurences cīņā.
- Ilgtermiņā uzņēmēji var lemt par aiziešanu no tirgus, savukārt publiskas personas – par cenu paaugstināšanu, kvalitātes pazemināšanu utt.
- Patērētājiem tiek ierobežots saņemt konkurences labumus – zemākas cenas, labāku kvalitāti un preču daudzveidību, un izvēli.
- Publiskas personas var neieguldīt attīstībā un inovācijās, kā rezultātā cieš arī Latvijas ekonomika, eksportspēja un valsts konkurētspēja globālajā arēnā.
- Uzņēmējdarbības vide neattīstās un valsts ekonomika – piedzīvo stagnāciju.

Dabaszgāzes tirgus atvēršanas apstākļu un faktiskās situācijas uzraudzība pieejama Konkurences padomes tīmekļa vietnē.

AS "Latvijas Gāze" ir īpaša atbildība par savu turpmāko rīcību liberalizētā dabaszgāzes tirgū

Līdz ar dabaszgāzes tirgus liberalizēšanu Latvijā būtiski mainās situācija tirgū – ienāk jauni tirgus dalībnieki, kuri kopā ar AS "Latvijas Gāze" konkurēs par dabaszgāzes tirdzniecību. Tādējādi AS "Latvijas Gāze" kā dominējošam dabaszgāzes piegādātājam ir jāņem vērā tirgus apstākļu maiņa un jāievēro, lai līguma nosacījumi, kas vēsturiski tikuši iekļauti dabaszgāzes piegādes līgumos monopola darbības laikā, nav pretrunā ar godīgas konkurences nosacījumiem atvērtā tirgū.

Vērtējot AS "Latvijas Gāze" noslēgtos dabaszgāzes piegādes līgumus (izņemot ar mājāsaimniecībām), jaunos tirdzniecības līgumu projektus un to nosacījumus, Konkurences padome secina, ka šajos līgumos ir izplatīts nosacījums "take-or-pay" jeb "ņem vai maksā". Kaut arī šāda nosacījuma iekļaušana līgumos nav aizliegta, jo var ļaut tirgotājam plānot iepērkamos dabaszgāzes apjomus gada ietvaros, tomēr šie nosacījumi jaunajos tirgus apstākļos var būt konkurenci ierobežojoši.

Konkurences padome norāda, ka lietotājam ir tiesības vienoties ar AS "Latvijas Gāze" par iepriekšējā gadā neizpildīto "ņem vai maksā" saistību izpildes kārtību un termiņu. Pārējo nepieciešamo gāzes apjomu lietotājs pēc dabaszgāzes tirgus atvēršanas var iegādāties no citiem tirgotājiem bez ierobežojumiem. AS "Latvijas Gāze" nav tiesīga uzspiest vai sasaistīt lietotāju ar pienākumu pirkt pārējo tam nepieciešamo apjomu tieši no AS "Latvijas Gāze".

Lai gan katra situācija ir vērtējama individuāli, Konkurences padome vērs dabaszgāzes lietotāju uzmanību uz to, ka AS "Latvijas Gāze" nav objektīva pamata uzspiest maksāt neizpildītās "ņem vai maksā" saistības par agrāku periodu kā iepriekšējais gads vai uzspiest izpildīt iepriekšējā gadā neizpildītās saistības lietotājam neizdevīgā un pārmērīgi ilgā termiņā.

Konkurences padome norāda, ka sekmīga dabaszgāzes tirgus atvēršana lielā mērā ir atkarīga ne tikai no AS "Latvijas Gāze" kā bijušā monopolista rīcības, bet arī no jauno tirgotāju un lietotāju aktivitātes. Konkurences padome aicina uzņēmējus sekot līdzi norisēm tirgū un izvēlēties dabaszgāzes tirgotāju ar izdevīgāko piedāvājumu. Ar komersantiem, kuri veic dabaszgāzes tirdzniecību, iespējams iepazīties Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas tirgotāju reģistrā.

Nekad nav par vēlu atzīties kartelī! Kas ir iecietības programma?

Dalība kartelī ir smagākais Konkurences likuma pārkāpums, tāpēc naudas sods par to var sasniegt līdz pat 10% no uzņēmuma iepriekšējā finanšu gada apgrozījuma, kā arī uz gadu tiek liegta iespēja piedalīties publiskajos iepirkumos.

Iecietības programma ir iespēja uzņēmumam, kas ir vai bija iesaistīts kartelī, brīvprātīgi iesniegt pierādījumus par šo pārkāpumu Konkurences padomei (KP) un saņemt pilnīgu atbrīvojumu no naudas soda un atbrīvojumu no lieguma piedalīties publiskajos iepirkumos.

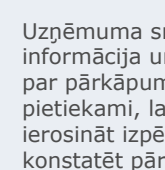
Kā darbojas iecietības programma?

Pārkāpumā iesaistītais uzņēmums pēc savas iniciatīvas pirmais iesniedz rakstisku pieteikumu KP

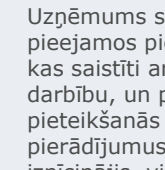
KP pieteikuma iesniegšanas brīdī nav pietiekamu pierādījumu, lai varētu ierosināt izpēti lietu vai konstatēt pārkāpumu

Uzņēmuma sniegtā informācija un pierādījumi par pārkāpumu ir pietiekami, lai varētu ierosināt izpēti lietu vai konstatēt pārkāpumu

Pēc pieteikuma iesniegšanas uzņēmums seko KP norādēm

Uzņēmums sniedz visus pieejamos pierādījumus, kas saistīti ar kartela darbību, un pirms pieteikšanās šādus pierādījumus nav iznīcinājis, viltojis vai noslēpis

Faktu par sadarbību ar KP uzņēmums nav izpauzīs nedz pārējiem kartela dalībniekiem, nedz citām personām

Uzņēmums nav bijis kartela ierosinātājs, un tas nav veicis darbības, lai piespiestu citus uzņēmumus piedalīties kartelī

Rīgas dome cenšas legalizēt SIA „Rīgas satiksme” un PS “Rīgas mikroautobusu satiksme” aizliegtu vienošanos

Pēc Konkurences lēmuma sodīt RS un RMS par aizliegtu vienošanos, Rīgas dome pieņēma lēmumu mainīt 2015. gada pašvaldības lēmumu par sabiedriskā transporta pakalpojumu tarifu Rīgas pilsētas sabiedriskā transporta maršrutu tīklā, nosakot, ka mikroautobusus darbojas pašvaldības «Rīgas satiksmes» noteiktais tarifs. Tādējādi cenšoties savā ziņā legalizēt konkurences kropļojumu.

Tā vietā, lai Rīgas dome novērstu situāciju nākotnē, ka Rīgas sabiedriskā transporta pasažieri par braucieniem norēķinās par tādu tarifu, kāds ir bijis pēdējos gados un kas ir noteikts aizliegtas vienošanās aizsegā, pašvaldība izvēlas problēmu ignorēt un mēģināt pārkāpumu nostiprināt normatīvajos aktos.

Konkurences padomei ir tiesības vērsties tikai pret tirgus dalībnieku radītiem konkurences tiesību pārkāpumiem, kā tas bija SIA „Rīgas satiksme” un PS “Rīgas mikroautobusu satiksme” gadījumā. Tajā pašā laikā Konkurences padomei nav efektīvu pilnvaru vērsties pret valsts un pašvaldību rīcību, kas var negatīvi ietekmēt konkurenci. Šādos gadījumos iestāde var tikai sniegt rekomendējošus atzinumus, kuriem nav saistoša spēka, tātad – nav sankciju, ja tie netiek ņemti vērā.

Palīdzi atklāt pārkāpumu!
Ziņo, neatklājot savu identitāti.

SIA „Rīgas satiksme” un PS “Rīgas mikroautobusu satiksme” piemērots sods par braukšanas maksu saskaņošanu

Š.g. 27. februārī Konkurences padome pieņēma lēmumu sodīt SIA „Rīgas satiksme” (RS) un PS “Rīgas mikroautobusu satiksme” (RMS) par aizliegtu vienošanos, ka RMS braukšanas maksa nedrīkst būt zemāka par RS tarifu. Konkurences padome abiem uzņēmumiem kopā piemēroja gandrīz 2,3 miljonu eiro naudas sodu un tiesisko pienākumu pārtraukt aizliegtās darbības un RMS noteikt braukšanas maksu neatkarīgi, balstoties uz objektīviem, pārbaudāmiem un pamatotiem aprēķiniem.

Līdz 2012. gadam sabiedriskā transporta pakalpojumus Rīgā pamatā nodrošināja Rīgas domei (RD) piederošā RS, tajā pašā laikā pasažieri varēja izmantot arī astoņu neatkarīgu komersantu pakalpojumus – pārvadājumus mikroautobusus. 2011. gada nogalē RD piešķīra RS ekskluzīvas tiesības nodrošināt jebkura veida sabiedriskā transporta pakalpojumus galvaspilsētā. RS 2012. gadā izsludināja atklātu konkursu par apakšuzņēmuma piesaisti.

Analizējot noslēgtā līguma nosacījumus, Konkurences padome konstatēja, ka līgums paredzēja RMS sākotnējās braukšanas maksas veidošanas noteikumus, kā arī tiesības līguma darbības laikā pielāgoties RS tarifam. Vēlāk līgums tika papildināts ar vienošanos, kas paredzēja RMS braukšanas maksas turpmāku pielīdzināšanu RS tarifam.

Konkurences padome norāda, ka cenu izmaiņas uzņēmējdarbībā ir normāla prakse. Arī sabiedriskajos pārvadājumos tās ir pieļaujamas, ja vien tiek balstītas uz pamatotām izmaksām un katra pārvadātāja neatkarīgi veiktiem aprēķiniem par viena pasažiera brauciena pašizmaksu. Tomēr lietas izmeklēšanas laikā iestāde no RMS nesaņēma objektīvi pārbaudāmus aprēķinus, kas pamatotu uzņēmuma braukšanas maksas atbilstību RS pārvadājumu tarifam. Konkurences padomes ieskatā ir ekonomiski apšaubāms, ka abu uzņēmumu izmaksas ir vienādas un līdz ar to arī vienāda varētu būt viena pasažiera brauciena pašizmaksa. Papildus to pierāda RS un RMS finanšu rādītāju salīdzinājums – laikā, kad RD dotācijas RS ir būtiski palielinājušās salīdzinājumā ar periodu pirms līguma noslēgšanas ar RMS, RMS ir spējis strādāt pat ar peļņu.

Konkurences padome secina, ka ir radīts smags konkurences ierobežojums starp diviem vienīgajiem konkurentiem Rīgas sabiedrisko pārvadājumu tirgū – braukšanas maksa tiek noteikta neatbilstoši godīgas konkurences pamatprincipiem. Šis ierobežojums rada būtisku kaitējumu patērētājiem, jo RS, sevi pasargājot no konkurences spiediena, liedzis pasažieriem iespēju saņemt kvalitātei un cenai atbilstošu pakalpojumu. Arī RMS nav motivēts efektīvizēt darbību, jo tam ir garantēti noteikta līmeņa ienākumi no pakalpojumu sniegšanas.

Ivars Kassalis, Konkurences padomes loceklis

"Rimi" un "Maxima" nomas tiesību piešķiršanas ekonomiskais vērtējums

2017. gada sākumā Konkurences padome pieņēma lēmumu, ar kuru aizliedza SIA "RIMI LATVIA" (RIMI) izmantot līdzšinējās AS "Prisma Latvija" (Prisma) veikala tirdzniecības telpas "DOMINA Shopping". Šāds lēmums bija kā signāls

citiem tirgus spēlētājiem izvērtēt iespējas uzsākt savu darbību mazumtirgotājiem tik būtiskajā multifunkcionālo iepirkšanās centru segmentā. Jāatgādina, ka sadarbības uzsākšana ar vienu vai otru tirgus spēlētāju ir paša tirdzniecības telpu īpašnieka izvēle.

Pēc jauna ziņojuma izvērtēšanas Konkurences padome pieņēma lēmumu atļaut SIA "MAXIMA Latvija" (MAXIMA) atvērt veikalu "DOMINA Shopping" telpās, jo tirdzniecības telpu īpašnieks kā iespējamo telpas nomnieku uzrunāja tieši šo sadarbības partneri.

Jānorāda, ka abi lēmumi tika balstīti uz ekonomiskās analīzes rezultātiem. Ekonomiskās analīzes izmantošana konkurences lietās ir bijusi salīdzinoši maz populāra līdz pat pagājušā gadsimta 90. gadiem. Pieaugot konkurenci uzraugošo iestāžu vēlmei pilnveidot pieeju apvienošanās lietu izvērtēšanā, lai nosargātu brīvu un godīgu konkurences vidi, palielinājās arī ekonomiskās analīzes nozīme. Šobrīd teju visi nozīmīgie lēmumi tiek pieņemti, balstoties uz ekonomiskās analīzes datiem un secinājumiem.

Konkurences lietās ekonomiskos aspektus galvenokārt izvērtē, lai noteiktu uzņēmumu rīcības sekas, un tādējādi konkurenci uzraugošā iestāde varētu pieņemt pēc iespējas objektīvu lēmumu. Nepieciešams atcerēties, ka konkurences regulēšanas būtība ir balstīta uz to, ka godīga konkurence sniedz ekonomisku labumu patērētājiem, un uz šī principa ievērošanu ir balstīta ar KP darbība.

Līdzīgi kā citos apvienošanās gadījumos, mazumtirdzniecībā īpaši svarīgi ir noteikt konkrēto preces un ģeogrāfisko tirgu, lai varētu izvērtēt, cik lielā teritorijā konkrētās apvienošanās rezultātā tiks ietekmēti patērētāji un citi uzņēmumi. Iemesls tam ir fakts, ka (nepastāvot īpašiem apstākļiem) tikai tie veikali, kas ir pietiekami tuvu viens otram var efektīvi konkurēt savā starpā. Pirmais solis šajā procesā bija saprast, kādu attālumu patērētājs ir gatavs mērot, lai iepirktos līdzšinējā Prisma veikalā "DOMINA Shopping".

Ieteikumi izdevīgākā skolēnu formas tērpu piegādātāja izvēlei

- Izvēloties skolu, vecākiem iesakām paaugstināties, vai skolā noteikta skolēnu formas tērpu izmantošana, kādas ir prasības un piegādātāju atlases process.
- Par skolēnu formas tērpu ieviešanu un piegādātāju vienojās skolas vadība kopā ar bērnu vecākiem (skolas padome).
- Bērnu vecākiem ir tiesības izteikt skolas vadībai un pakalpojuma sniedzējam iebildumus, kā arī meklēt cita pakalpojuma sniedzēja piedāvājumu.
- Lai skolas saņemtu finansiāli izdevīgāko piedāvājumu, skolām ieteicams regulāri rīkot konkursu par formas tērpu piegādi, par to paziņojot publiski.
- Skolām būtu jānodrošina skolēnu vecākiem brīva pieeja informācijai par apģērba specifikāciju, lai tiem netiktu liegta iespēja apģērbu, piemēram, izgatavot pašiem.

Kases aparātu sertificēšanas procesā Konkurences padome nekonstatē konkurences tiesību pārkāpumu

Kases aparātu, hibrīda kases aparātu, kases sistēmu, specializēto ierīču un iekārtu (EKA) sertificēšanas pakalpojumu sniegšana un ierīču izplatīšana pēc jaunajām prasībām, kas stājas spēkā 1. jūlijā, noris saskaņā ar godīgas konkurences principiem un nav nodrošināts viena uzņēmuma monopolstāvoklis.

Konkurences padome uzsāka apstākļu noskaidrošanu par iespējamiem konkurences tiesību pārkāpumiem pārejas posmā uz jaunajām prasībām atbilstošu EKA izmantošanu pēc Latvijas Tirgotāju asociācijas saņemtajiem iesniegumiem. Asociācija iesniegumos lūdza Konkurences padomi izvērtēt, vai abas aparātu atbilstības pārbaudes institūcijas – SIA "KPMG Baltics" un SIA "Ernst & Young Baltic" – nav pieļāvušas konkurences pārkāpumus un vai līdz ar izmaiņām nav nodrošināts viena uzņēmuma monopolstāvoklis EKA izplatīšanas jomā

Izvērtējot atbilstības novērtēšanas institūciju rīcību, KP nekonstatēja iespējamās aizliegtas vienošanās pazīmes.

Pētot EKA izplatīšanas līmeni, Konkurences padome konstatēja, ka Latvijā bez SIA „Computer Hardware Design” izplatītajiem sešiem EKA modeļiem un to modifikācijām uzņēmējiem pieejami arī "SENTO LAN-E 1" un "DAISY PERFECT M 1.02LV" EKA ražotāju modeļi. Tādējādi tirgū pastāv konkurence un nav pamata bažām par SIA „Computer Hardware Design”⁶ monopolstāvokli.

Augstās sviesta cenas ir daudzu faktoru mijiedarbības rezultāts no svaigpiena ieguves līdz veikala plauktam

Nemot vērā piena produktu un īpaši sviesta cenu pieaugumu pēdējā gada laikā, Konkurences padome turpina sekot norisēm piena tirgū. Iestāde secinājusi, ka sviesta cenas apmēru nosaka globālās tendences, pašizmaksas palielināšanās pārstrādes procesā izejvielu ierobežotās pieejamības dēļ, kā arī mazumtirgotāju uzcenojums.

Palielinoties globalizācijai, Latvijas svaigpiena ražotāji un pārstrādātāji aizvien vairāk izjūt globālo tendenču ietekmi un ir spiesti ar tām rēķināties. Globālās krīzes, ieradumu un tradīciju maiņa, globālais pieprasījuma pieaugums un vairāk vai mazāk cikliskas nestabilitātes piena nozarē padara piena un piena produktu cenas svārstīgas, radot piena ražotājiem un pārstrādātājiem gan papildu iespējas, gan riskus.

Saldā krējuma un sviesta cenu kāpums jūlijā un augustā, kā arī beidzamā gada laikā vērojamās svaigpiena un piena produktu cenu svārstības liecina, ka Latvijas piena tirgu spēcīgi ietekmē visi iepriekš minētie faktori un periodisko krīžu pārvarēšanai piena ražotājiem un pārstrādātājiem jābūt gataviem meklēt risinājumus ārpus tradicionāliem tirgiem.

**Palīdzī atklāt pārkāpumu!
Ziņo, neatklājot savu identitāti.**

Izohrons – līkne (līnija) kartē, kas savieno visus punktus, līdz kuriem var nokļūt identiskā laika intervālā no konkrētas vietas.

Patērētāji ir gatavi veltīt ierobežotus laika resursus, lai veiktu noteiktu attālumu līdz veikaliem un iegādātos ikdienas patēriņa preces. Lai precīzāk saprastu patērētāju paradumus konkrētā gadījumā, tika veikta Prisma lojalitātes karšu datu analīze, kā rezultātā tika noteikta arī teritorija, no kuras veidojas galvenā Prisma klientu plūsma. Balstoties uz šiem datiem, tika piemērota izohronu metode un noteikts, ka izohroni, kas ir lielāki par 13 minūtēm, iekļauj teritorijas, kuras neveido būtisku (vai vispār nekādu) daļu no klientu bāzes. Savukārt izohroni, kas ir būtiski mazāki par 13 minūtēm, nespēja aptvert būtiskāko klientu daļu. Apvienojot abus iepriekš minētos analīzes elementus, KP konstatēja, ka 13 minūšu brauciena izohrons veido Prisma veikala "DOMINA Shopping" aptveršanas zonu, un tāpēc konkrētajā gadījumā šī zona ir nosakāma kā ģeogrāfiskais tirgus.

Saistībā ar RIMI lietu izceļams vēl viens jauninājums Konkurences padomes pieejā, izvērtējot apvienošanās pārtikas preču mazumtirdzniecībā. Proti, atsevišķi tika definēti plaša sortimenta veikali, kuros patērētājiem iespējams iegādāties praktiski visas ikdienā nepieciešamās preces, t.sk. kuros galvenokārt ir pieejami arī tādi papildpakalpojumi kā zivju un gaļas stendi, kulinārija, konditoreja u.tml.

Šāda nepieciešamība pieejas maiņai skaidrojama ar diferencēto tirgu, kas novērojams ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecībā, proti, daži veikali var būt tuvi aizstājēji viens otram, savukārt citi – tālāki (*chain of substitutes*). Vienkāršāk sakot, lielākie veikali izdara būtisku konkurences spiedienu uz mazajiem veikaliem, kamēr mazo veikalu izdarītais spiediens ir daudz ierobežotāks. Līdz ar to, vērtējot plaša sortimenta veikalu darbību, it īpaši tādu, kas atrodas multifunkcionālajos tirdzniecības centros, mazāko veikalu iekļaušana analītiskajā tvērumā var pārvērtēt šo aktīvu reālo konkurētspējas nozīmi.

Jānorāda, ka "DOMINA Shopping" pēc PRISMA veikala slēgšanas atvērās zīmola AIBE veikals, kas jāva iestādei novērot patērētāju reakciju uz reālām izmaiņām tirgū. Rezultātā KP secināja, ka daudz mazāks mazumtirgotājs (AIBE veikals ir 600 m² liels un piedāvā ap 6000 sortimenta vienību) nespēj piesaistīt agrākā nomnieka tirgus daļu. Līdz ar to konkrētajā preces tirgū tika iekļauti veikali, kuru tirdzniecības telpu platība ir virs 600 m² vai kas spēj nodrošināt vismaz 6000 sortimenta vienību mēnesī. Attiecīgi šādi veikali konkrētajā ģeogrāfiskajā tirgū ir uzskatāmi par potenciāliem konkurentiem RIMI, un to apgrozījums tiek ņemts vērā, veicot apvienošanās darījuma analīzi.

Papildus tam KP rīcībā esošā informācija liecināja, ka multifunkcionālie iepirkšanās centri ir uzskatāmi par stratēģiski nozīmīgām vietām, un ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē konkrētā veikala konkurētspēju. Šie centri piesaista vairāk patērētāju nekā atsevišķs veikals un nodrošina tajā esošajam ikdienas patēriņa preču lielveikalam vairākas konkurences priekšrocības. Tādējādi pat līdzvērtīgi veikali, kas atrodas ārpus multifunkcionālajiem iepirkšanās centriem, nespēj efektīvi konkurēt ar veikaliem, kas atrodas šajos centros.

Apkopojot mazumtirgotāju datus konkrētajā ģeogrāfiskajā tirgū, KP secināja, ka RIMI tirgus daļa ir vairāk nekā 50 %. Savukārt, ja mazumtirgotājs uzsāktu savu darbību "DOMINA Shopping" telpās, tā palielinātos vēl vairāk. Tikmēr MAXIMA tirgus daļa ir 20-30 %, un šajās robežās arī paliktu gadījumā, ja uzņēmums izmantotu līdzšinējās PRISMA telpas.

Nemot vērā vairākus faktorus, tajā skaitā RIMI vadošo stāvokli konkrētajā tirgū, kā arī faktu, ka mazumtirgotājs jau atrodas vairumā – septiņos no kopumā desmit – multifunkcionālajiem tirdzniecības centriem, kamēr MAXIMA šajā tirgus segmentā nedarbojas vispār, iestāde pieņēma negatīvu lēmumu RIMI izmantot bijušajās Prisma tirdzniecības telpās "DOMINA Shopping", bet pozitīvu lēmumu – MAXIMA gadījumā.

NMPAL pirmajā gadā veicinājis mazumtirgotāju un piegādātāju tirgus varas līdzsvaru

Konkurences padome pēc Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma (NMPAL) pirmā darbības gada secina – tirgus jaunajām likuma normām kopumā ir pieskaņojies, un konkrētais regulējums palīdzējis atrisināt atsevišķas mazumtirgotāju un piegādātāju sadarbības problēmas.

Konkurences padome, kas ir atbildīgā iestāde par NMPAL izpildes uzraudzīšanu, 2016. gadā pamatā veica konsultēšanas funkciju. KP par NMPAL normu piemērošanu praksē kopumā konsultēja vairāk nekā 400 mazumtirgotājus un piegādātājus, sniedzot 93 telefona konsultācijas, 29 klātienes konsultācijas, 67 atbildes uz uzņēmēju iesniegumiem, kā arī vadīja piecus seminārus.

Izvērtējot likuma darbības pirmo gadu, Konkurences padome secina, ka NMPAL ir pozitīvi veicinājis vairākus mazumtirgotāju un piegādātāju sadarbības aspektus, piemēram, piegādātājiem vairs netiek uzspiesta preču atpakaļ atdošana, ja pret to iebilst pats piegādātājs. Tas savukārt ir veicinājis mazumtirgotāju atbildību un pārdomātu preču pārdošanas plānošanu. Tāpat Konkurences padome novēro, ka likums ir veicinājis līguma noteikumu sakārtošanu, no tiem pilnībā izslēdzot netaisnīgus nosacījumus par jaunu veikalu atvēršanas izmaksu kompensēšanu vai zemākās cenas nodrošināšanu tieši šīm tirgotājam.

Tajā pašā laikā iestāde secina, ka atsevišķi uzņēmēju sadarbības aspekti joprojām ir pretrunā ar godīgu tirdzniecības praksi. Proti, mazumtirgotāju nesamērīgi piemērotās sankcijas par līguma noteikumu pārkāpumiem un dažādi nepamatoti maksājumi. KP norāda, ka šie faktori ietekmē arī piegādes cenas, tās sadārdzinot gan precēm, gan pakalpojumiem, tādējādi liekot patērētājiem pārmaksāt.

Tāpēc, izvērtējot problēmjautājumus un Konkurences padomes rīcībā esošo informāciju, iestāde kā savu tuvākā perioda galveno prioritāti NMPAL piemērošanas kontekstā norāda proaktīvu vērsanos gan pret nesamērīgām sankcijām, gan pret nepamatotiem maksājumiem.

Lai nepieļautu NMPAL normu pārkāpšanu, Konkurences padome aicina mazumtirgotājus analizēt savu rīcību un pārvērtēt noteikumus, kuri, iespējams, tiek piemēroti pretēji korektas sadarbības prasībām un NMPAL noteiktajām normām. Tikmēr piegādātājus iestāde aicina iespējamu netaisnīgu rīcību gadījumā situāciju pirmām kārtām pārrunāt ar pašu mazumtirgotāju. Ja neizdodas vienoties par situācijas risinājumu, piegādātāji aicināti vērsties Konkurences padomē, par iespējamajiem pārkāpumiem ziņojot arī anonīmi iestādes tīmekļa vietnē. Iestāde garantē sniegtās informācijas anonimitāti.

NMPAL stājās spēkā 2016. gada 1. janvārī. Likuma mērķis ir līdzsvarot tirgotāju un piegādātāju intereses pārtikas un nepārtikas preču mazumtirdzniecībā.

Saeima otrajā lasījumā atbalsta grozījumus Konkurences likumā daļā par zaudējumu atlīdzināšanu

Kā zināms š.g. 9. maijā, Ministru kabineta sēdē tika atbalstīta un nodota skatīšanai Saeimā daļa no likumprojekta par grozījumiem Civilprocesa likumā un Konkurences likumā, kas paredz ieviest mehānismu konkurences pārkāpumu dēļ radīto zaudējumu atgūšanai. Grozījumus Konkurences likumā Saeima otrajā lasījumā atbalstīja 21. septembrī un paredzams, ka arī Grozījumi Civilprocesa likumā tiem drīzumā sekos, lai pēc pieņemšanas trešajā lasījumā varētu stāties spēkā.

Grozījumi Civilprocesa likumā nepieciešami, lai Latvija pārņemtu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu par konkurences pārkāpumos radīto zaudējumu atlīdzību. Šo grozījumu mērķis ir veicināt patērētāju un uzņēmēju iesaisti konkurences tiesību pārkāpēju disciplinēšanā, atvieglojot prasījumu par radīto zaudējumu atlīdzināšanu.

Konkurences padomes priekšsēdētāja paraksta sadarbības memorandu par "Konsultē vispirms" principa ieviešanu

"Konsultē vispirms" principa mērķis ir uzlabot sadarbību starp iestādēm un uzņēmējiem, lai veicinātu valstī spēkā esošo prasību izpildi un skaidrus darbības nosacījumus, nevis pirmām kārtām sodīšanu.

Konkurences padome uzņēmēju "konsultēšanu vispirms" jeb prevenciju pirms pārkāpuma lēmuma pieņemšanas un naudas soda piemērošanas uzsāka jau 2013. gadā. Ja iestāde saskata iespējamās konkurences tiesību pārkāpuma pazīmes, tomēr tās nav atkārtotas un nav ietekmējušas lielu tirgus un sabiedrības daļu, Konkurences padome izmanto alternatīvas pārkāpuma novēršanas iespējas bez formālas lietas ierosināšanas.

Iespējamās dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas gadījumā Konkurences padome veic pārrunu procedūru, savukārt aizdomās par aizliegtu vienošanos īstenošanu – izsaka brīdinājumus.

Kā vēl viens prevencijas jeb konsultēšanas aspekts iestādes ikdienas darbībā izpaužas lielāko uzņēmumu apvienošanās uzraudzībā. Konkurences padome uzņēmumiem piedāvā pirmsapvienošanās konsultācijas, lai atvieglotu ziņojuma sagatavošanu vai konstatētu, ka apvienošanās ziņojums nav vispār jāsniedz.

**GCR pasaules vadošo
konkurences iestāžu reitingā
iekļauto valstu novērtējums
un iestāžu
budžets, milj. EUR**

US - DOJ	144,00	★★★★★
US - FTC	126,40	★★★★★
DG Comp	103,00	★★★★★
Japāna	93,40	★★★★★
Koreja	91,00	★★★★★
Itālija	55,20	★★★★★
Krievija	54,60	★★★★★
Austrālija	48,00	★★★★★
Lielbritānija	39,00	★★★★★
Vācija	30,40	★★★★★
Kanāda	28,76	★★★★★
Meksika	27,20	★★★★★
Francija	21,74	★★★★★
Turcija	17,50	★★★★★
Nīderlande	17,00	★★★★★
Izraēla	16,50	★★★★★
Zviedrija	14,60	★★★★★
Indija	13,30	★★★★★
Spānija	13,00	★★★★★
Īrija	12,10	★★★★★
Kolumbija	11,40	★★★★★
Brazīlija	11,00	★★★★★
Dānija	11,00	★★★★★
Singapūra	10,80	★★★★★
Norvēģija	10,70	★★★★★
Šveice	10,10	★★★★★
Čile	9,30	★★★★★
Jaunzēlande	8,70	★★★★★
Beļģija	7,30	★★★★★
Portugāle	7,20	★★★★★
Rumānija	8,10	★★★★★
Grieķija	6,40	★★★★★
Somija	5,80	★★★★★
Austrija	2,97	★★★★★
Polija	2,83	★★★★★
Pakistāna	1,88	★★★★★
Lietuva	1,7	★★★★★
Latvija	1,00	★★★★★

Dati: Global Competition
Review (GCR) Rating Enforcement, 2017

US—DOJ: United States Department of
Justice

US—FTC: United States Federal Trade
Commission

DG Comp: European Commission's General
for Competition

Pašlaik pasaulē konkurences uzraudzības iestādes kopumā ir vairāk nekā 140 valstīs.

Konkurences padome atzīta par vienu no efektīvākajām konkurences iestādēm pasaulē ar trūcīgāko finansējumu

Latvijas Konkurences padome prestižajā *Global Competition Review (GCR) Rating Enforcement* trešo gadu pēc kārtas ar augsto trīs zvaigžņu vērtējumu ierindojusies starp pasaules 38 vadošajām konkurences iestādēm. GCR šī gada reitingā ir paaugstinājis KP pozīcijas, vienlaikus norādot, ka "ir apbrīnojami, ka Konkurences padome ir spējīga nodrošināt konkurences uzraudzību, ņemot vērā, ka tai ir mazākais budžets no visām pārskatā iekļautajām konkurences iestādēm".

2017. gada GCR Latvijas pārskatā norādīts, ka Konkurences padomei bijušas nozīmīgas kompleksas pārkāpumu lietas, izteikti vairāki brīdinājumi un gūti iespaidīgi panākumi tiesvedībās. Pārskatā ir atzinīgi novērtēti arī pieņemtie grozījumi Konkurences likumā, kas būtiski modernizēja konkurences tiesību piemērošanu Latvijā, un to pozitīvie efekti bija jūtami jau 2016. gada otrajā pusē. Piemēram, pārskatā uzrunātie uzņēmēji norādījuši, ka novērtē iestādes aicinājumus ieviest konkurences tiesību ievērošanas programmu, nevis bargu mēru piemērošanu par iespējamajiem pārkāpumiem. Tāpat uzrunātie avoti atzinīgi vērtējuši, ka ar Konkurences padomi ir viegli sastrādāties un vienmēr tiek sniegta atbilde uz interesējošo jautājumu.

GCR novērtējumā minēts, ka Konkurences padome pasaules vadošo konkurences iestāžu reitingā starp 38 nacionālajām konkurences iestādēm joprojām izceļas ar vismazāko budžetu uz vienu iestādes darbinieku, kas, kā norādīts pārskatā, vājina iestādes darbību. Tādējādi iestādei nepieciešams ievērojams budžeta pieaugums, lai spētu noturēt un piesaistīt profesionālus darbiniekus. Vienlaikus GCR atzīst – lai gan iestāde sasniedz aizvien labākus rādītājus, tomēr "iegūt augstāku vērtējumu un kļūt par spēcīgāku konkurences tiesību uzraugu attur vienīgi iestādes nepietiekamais budžets".

Prestīžo pasaules konkurences iestāžu reitingu ik gadu publicē GCR, kas ir vadošais konkurences politikas un tiesību izdevums pasaulē. Šis ir jau 17. kvalitātes reitings, kur iestādes tiek vērtētas divu līdz piecu zvaigžņu sistēmā. Vērtējumā ņemti vērā tādi rādītāji kā iestādes lielums, budžets, personāls, izmeklēto lietu skaits, sarežģītība un ilgums, piemēroto sodu apmērs, uzņēmumu apvienošanās uzraudzības jautājumi, konkurences kultūras veicināšanas pasākumu īpatsvars iestādes darbā, iestādes rīcībspēja u.c.

PAR GODĪGU UZŅĒMĒJDARBĪBU!

Semināri iepirkumu speciālistiem un uzņēmējiem

KP

IUB

KNAB

Rīga Bauska Jūrmala
Liepāja Ventspils Jelgava
Valmiera Jēkabpils Daugavpils Rēzekne
Kuldīga

Apmeklē visā Latvijā
2017. / 2018. gads

Izglītojošie semināri lielākajās Latvijas pilsētās 2017. un 2018. gadā

KP, KNAB un IUB aicina uz semināriem par publiskajiem iepirkumiem Jelgavā un Jēkabpilī

Lai sniegtu zināšanas, kas nepieciešamas efektīvai valsts un pašvaldību darbībai, kā arī uzņēmējdarbības godīgai izaugsmei un vienlaikus arī drošai darbībai tirgū, Konkurences padome kopīgi ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju (KNAB) un Iepirkumu uzraudzības biroju (IUB) ielūdz valsts/pašvaldību publisko iepirkumu speciālistus un uzņēmumu vadītājus, juristus, iepirkumu un tirdzniecības speciālistus, kā arī citus interesentus uz bezmaksas semināriem Latvijas lielākajās pilsētās.

Semināru mērķis ir izglītēt divas mērķa grupas – valsts un pašvaldību pārstāvjus, kuru ikdienas darbība ir saistīta ar iepirkumu jomu, un uzņēmējus. KP sadarbībā ar KNAB un IUB valsts un pašvaldību iepirkumu rīkotājiem ļaus pilnveidot savas zināšanas par publisko iepirkumu jomu. Savukārt uzņēmējiem – paplašināt savas zināšanas par savām tiesībām, lai varētu veiksmīgi izmantot likumā atļautās sadarbības iespējas, aizstāvēt savas intereses, ja likumu pārkāpj cits uzņēmums, kā arī neriskē pārkāpt likumu nepietiekamu zināšanu dēļ.

KP, KNAB un IUB eksperti semināra ietvaros iepazīstinās ar šādiem tematiem:

- Godīgas konkurences aspekti publisko iepirkumu procedūrās;
- Korupcijas izpausmes formas un riski publisko iepirkumu procedūrās;
- Karteļu pazīmes jeb riski publiskajos iepirkumos;
- Konkurences tiesības godīgai uzņēmējdarbībai;
- Korupcijas riski un to tiesiskās sekas publiskajos iepirkumos.

Tuvākie semināri gaidāmi Jelgavā

**(norises vieta tiks precizēta Konkurences padomes tīmekļa vietnē) un
24. oktobrī Jēkabpilī, Jēkabpils pilsētas domes telpās (Brīvības 120).**

Konkurences padomes elektroniskais apkārtraksts "Konkurence Tuvplānā"

Redaktors: Toms Noviks
Komunikācijas nodaļas vadītājs
Tālr.: +371 67365210
E-pasts: toms.noviks@kp.gov.lv

Lai apkārtrakstu veidotu atbilstoši Jūsu interesēm un vajadzībām, aicinām ieteikt tēmas, par kurām vēlaties lasīt kādā no nākamajiem numuriem.

Aicinām arī pieteikties apkārtraksta elektroniskās versijas saņemšanai, aizpildot pieteikumu [KP tīmekļa vietnē](#)

**Palidzi atklāt
pārkāpumu!**
**Zino, neatklājot
savu identitāti!**

Latvijas Republikas
Konkurences padome
Brīvības iela 55, 2.korp.
Rīga, LV-1010
Tālrūnis: +371 67282865
Fax: +371 67242141
E-pasts: konkurence@kp.gov.lv

Attēli: pexels.com; stocksnap.io;
piktochart.com; splitshire.com;
globalcompetitionreview.com; Free Range
Stock, Momenti.lv